

KULTŪRA

MENAS LITERATŪRA MOKSLAS

Rožės žiedlapiai

Beskaitydama Elizabeth Dreyer knygą „Teologės iš pašaukimo“ apie keturias šventas moteris, pripažintas Bažnyčios mokytojomis (šv. Hildegardą Bingenietę, šv. Kotryną Sienietę, šv. Teresę Avilietę ir šv. Kūdikelio Jėzaus ir Švč. Veido Teresę, „Katalikų pasaulio leidiniai“, 2021), radau daug puikių įžvalgų ir minčių, artinančių šias šventąsias prie mūsų dienų. Ir, žinoma, didžiulį disonansą, jeigu pažvelgtume į skubrią, paiką, paviršutinišką mūsų kasdienybę, persmelktą proto ir kūno dirgiklių, o neretai ir itin abejingą tam, kas iš tiesų yra gražu.

O gražu yra tai, kas tikra, kas autentiška, paprasta, neskubru ir galbūt netgi *neįdomu*. Nes *nešokiruoja, nesprogdina interneto, nevožia ir nekereta, nesukelia audringos reakcijos* (pasitelčiau šias populiarias antraštes kaip šiuolaikinės *mass media* „kabliukus“, skirtus informacijos vartotojui pagauti). Gražus yra žmogaus gyvenimas ir žmogaus trapumas. Jo kasdiena, kurioje kaskart neįkyriai, tyrai nušvinta Malonė. Rytas, kai saulė teka. Vakaras, kai ji leidžiasi.

Šventosios ir šventieji, praėjusių amžių ir šiuolaikiniai, žiniasklaidai nėra patrauklūs, nes... jų neįsprausi į vartotojo „menu“, kurį sudaro skandalai, pikantiškos smulkmenos, receptai ir kelionės, socialinis draugų burbulas, nauji pomėgiai ir madingi žmonės-reiškiniai-vietos. Nes šventieji tarsi išsprūsta iš viso šito spalvingo burbulo ir nusklendžia kažki kur į begalybę, kuri vartotojui siejasi nebent su ezoterika, bet ne su ontologija, transcendencija ar bent jau kvantine fizika. Paprasčiau tariant, šventieji išsprūsta iš mūsų baigtinio laiko ir įsitvirtina ten, kur pasibaigia netikra realybė ir visomis spalvomis sužėri Tikrovė, nebepavaldi laikui.

Ar daug mūsų, esančių čia, šiame pasaulyje, kreipia žvilgsnį į tą nepavaldžią laikui Tikrovę? Į Dangaus žiedą, kurį, kaip rašė didysis Dantė, sudaro šventieji ir palaimintieji? Į tuos švelnius, matinius rožės žiedlapius – įsikūnijusius tyraširdžius, gailestinguosius, romiuosius? Į deimantinius spyglius, žėrinčius ryškiau už Damasko plieną – taikdarius, persekiotuosius už teisybę ir žuvusius už ją?

Ar gali šiandien šventasis mums būti daugiau nei praėjusių amžių legenda? Daugiau nei vardas, aidžiai skambantis tyloje? Daugiau nei faktas ar interpretacija?.. Ar jis gali būti įkvėpimu – ir kur kas didesniu, svarbesniu, nei šiuolaikiniai meno ar sporto stabai? Ar jis gali su Viešpaties pagalba vesti mus per slėnius tamsiuosius, per juodą priešo ugnį? Ar Joanos Arkietės veidas negali nušvisti mūsų maldoje, mūsų suspaudimo valandą? Ar Kotryna iš Sienos negali sustabdyti mūsų rankos, besitiesiančios pasiimti to, ko mums nereikia?.. Ar kukli diena nėra prabangesnė už dieną, pilną triūbų ir trimitų gausmo?..

Vieniems iš mūsų skirti dideli, o kitiems – maži keleliai. Ir visi jie vienodai svarbūs, jeigu einame į Tikrovę, į amžinybę, į Malonę. Gražus yra galingojo kuklumas, o silpnojo jėga – nuostabi.

Renata Šerelytė

efoto.lt nuotr.

MĖLYNOS GĖLĖS VAKARE

*Nustebę žiūri akys pilkos
Iš dugno, iš labai giliai,
Kaip žuvys, išplaukia vosilkos,
Liūdnos mėlynės gabalai.*

*Stiklinis vakaro trapumas,
Vandens melodija gera,
Gėlių galingas mėlynumas,
Kurio nei pasakoj nėra.*

*Plevena gėlės, kaip plaštakės,
Į naktį mėlyna srove,
Ir mato pilkos, liūdnos akys
Miglotam veidrody save.*

Henrikas Radauskas

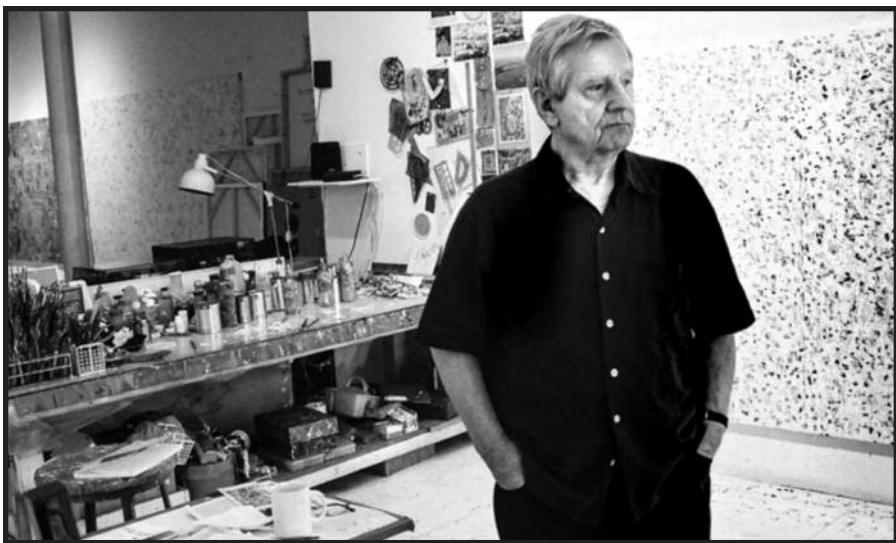
MRF
MEDIJŲ RĖMIMO FONDAS

Medijų rėmimo fondas 2025 m. suteikė 18 000 Eur paremti projektą: **DRAUGAS** laikraščio diasporos žiniasklaida.

Šio šeštadienio Kultūros turinys

1-as psl. Renata Šerelytė. Rožės žiedlapiai • **2-as psl. Stanislovas Abromavičius.** Lietuvoje visada laukiamas Kęstutis Zapkus • **4-as psl. Astrida Petraitytė.** Vilnius ir vilniečiai fotografijose: vakar ir šiandien • **5-as psl. Algis Vaškevičius.** Mados kolekcininko Aleksandro Vasiljevo kolekcijos parodos – Visaginė, Paežeriuose ir Raudondvaryje • **6-as psl. Perpetua Dumšienė.** Lietuvos regionų kultūros leidiniai (3) • **7-as psl. Julius Keleras.** Atminties labirintas, traumos archeologija: Oksanos Zabuzhko „Užmirštų sekretų muziejus“ • **8-as psl. Donatas Inis.** Vietos dvasia: renginio anonsas

Kitame numeryje: Toliau tęsiame publikaciją apie Lietuvos regionų kultūros leidinius
• Tinginės dienoraštis. Vasaris

Kęstutis Zapkus savo dirbtuvėse, 2018 m.

Lietuvoje visada laukiamas

Stanislovas Abromavičius

Kaune įsikūrusios viešosios įstaigos galerijos „Meno parkas“ viena iš veiklos sričių – profesionalių šiuolaikinių Lietuvos ir užsienio menininkų projektų ir parodų organizavimas. Parodų kuratorė Dovilė Morkūnaitė-Žilinskė sako, kad vienas iš laukiamiausių autorių – Jungtinėse Amerikos Valstijose gyvenantis tapytojas abstrakcionistas Kęstutis Zapkus.

Jis gimė 1938 m. Lietuvoje, 1944 m. su mama pasitraukė į Vakarus, o 1947 m. emigravo į Jungtines Amerikos Valstijas, kur studijavo Čikagos meno institute, Syracuse universitete, o vėliau – Paryžiuje. 1989 metais surengė parodą „Karo vaikai“ Šiuolaikinio meno centre Vilniuje. 1992 m. Kęstutis Zapkus atvyko dėstyti į Vilniaus dailės akademiją. Dėstė neilgai, bet sukurta legenda gyva ligi šiol. 2014 m. jam suteiktas Vilniaus dailės akademijos garbės profesoriaus vardas.

Dešimtmečiais Kęstutis Zapkus kritškai nagrinėja tapybą kaip nehierarchinį, semiotinį lauką, pabrėždamas struktūrinį paveiklo sudėtingumą, koncepto vienaikiškumą ir jo patyrimo gilumą. Menininko darbai apkeleliavo prestižines pasaulio galerijas – Brooklyno muziejų, Washingtone esantį Smithsonian, Čikagos meno institutą, Carnegie institutą Pittsburghe.

2014 m. darbų retrospektyva pirmą kartą surengta Lietuvoje, Nacionalinėje dailės galerijoje (NDG) Vilniuje. 2023–2024 m. galerija „Meno parkas“ Kęstučio Zapkaus kūrinius pristatė Torunės šiuolaikinio meno centre, Latvijos meno akademijoje Rygoje, šiuolaikinio meno mugėse „Artissima“ (Turinas), „Vienna Contemporary“ (Viena), „9-joje Pasaulio žemaičių dailės parodoje“ Plungėje.

2025 m. menininko kūriniai papildė Nacionalinio M. K. Čiurlionio muziejaus kolekciją. Minint Mikalojaus Konstantino Čiurlionio 150-ąsias gimimo metines Kęstutis Zapkus nacionaliniam M. K. Čiurlionio dailės muziejui padovanojo savo tapybos darbą „Turangalila kvartetas“ (2020). Ši dovana – ne tik reikšmingas meninis indėlis, bet ir gili simbolinė sąsaja su Čiurlionio palikimu.

Specialistų teigimu, Kęstučio Zapkaus požiūris į tapybą išlieka labai individualus, jis atsisako lygiuotis į dominuojančias meno kryptis, tačiau įkvėpimo semiasi iš muzikos, architektūros ir istorinių ar kultūrinių įvykių. Kęstučiui Zapkui tapyba – intelektualinė patirtis, kuri atsiskleidžia per in-

tensyvią sąveiką su forma. Tad galerijos „Meno parkas“ tikslas parodose atskleisti atsivežtus kūrinių rinkinius, suteikiant galimybę susipažinti su naujaisiais menininko tyrinėjimais.

Kęstutis Zapkus yra prasitaręs, kad ramybę nuo kasdienybės naujienų randa muzikoje. Vaikystėje K. Zapkus pats grojo smuiku, o jo tėvas buvo chorvedys. Tapybą jis mato kaip muziką. Jo darbai kartais primena natas, iš juodos ir baltos spalvų penklinės perbėgusias ant sodrių spalvų drobės...

Akmenės rajono civilinės metrikacijos skyriuje yra Akmenės parapijos katalikų bažnyčios gimimų registracijos knyga, kurioje 1938 m. birželio 5 d. užregistruotas Kęstučio Edvardo Zapkaus, gimusio balandžio 22 d. Mažeikiuose, krikštas. Nurodoma, jog tėvas yra pradžios mokyklos mokytojas Aleksandras Zapkus, motina – Florentina Kondrotavičiūtė, gyvena šeima Dabikinės dvare (jis kuris kadaise priklausė Zubovams), Akmenės valsčiuje, krikšto tėvai Edvardas Tiškevičius ir Valerija Frenckienė.

Garbinga Zapkų šeimos istorija

Šis pasakojimas skirtas Kęstučio Zapkaus šeimos atminimui. Šiemet minime jo tėvelio mokytojo, partizaninio karo dalyvio, Didžiosios Kovos apygardos štabo viršininko Aleksandro Zapkaus (1916–1946) 110 gimimo metines. Deja, likimas lėmė jam gyventi tik trisdešimt metų: kovo 24 d. paminėsime jo žūties 80-ąsias metines...

Mums pavyko patikslinti Piliakalnio biografinius duomenis. Dar prieš ketvirtį amžiaus Akmenės žurnalistas Leopoldas Rozga, sužinojęs, kad Sedos kautynės dalyvavęs j. leitenantas ir DKA štabo viršininkas *Piliakalnis* – tas pats asmuo, pateikė kai kuriuos duomenis ir šaltinius apie šį kovotoją. Aleksandras Zapkus, susijęs su Akmenės kraštu – garsaus JAV dailininko Kęstučio Zapkaus tėvas.

Kraštotyrininkas Algirdas Vilkas nustatė, kad Aleksandras Zapkus gimė 1916 05 17 Petrapilyje (Rusija). 1920 m. kartu su tėvais Antanu ir Sofija (Lotošytė), broliu Jonu (g. 1907 m.) grįžo į Lietuvą ir apsigyveno Kėdainiuose. 1924 m. įstojo į Kėdainių pradžios mokyklą, bet po metų šeima išvyko į Mažeikius. 1927 m. Aleksandras

baigė Mažeikių pradžios mokyklą, toliau mokslą tęsė Mažeikių valstybinėje gimnazijoje (dabar – Merkelio Račkausko gimnazija). Baigęs keturias klases, 1932 m. įstojo į Plungės mokytojų seminariją, po dvejų metų ją uždarius perkeltas į Šiaulių mokytojų seminariją.

1934 m. mirė Aleksandro tėvas Antanas, tad jo gyvenimo sąlygos pablogėjo, iš namų gaudavo mažai paramos, turėjo pats užsidirbti už mokslą ir pragyvenimui. 1936 06 20 baigė keturis kursus, bet dėl pablogėjusios sveikatos nelaikė baigiamųjų egzaminų.

Tais pačiais metais kreipėsi į Valstybinę egzaminų komisiją prašydamas leisti laikyti baigiamuosius egzaminus pradžios mokyklos mokytojo praktiko cenzui gauti. Komisija prašymo išduoti jam aukštojo mokslo atestatą ir atleisti nuo praktikos pamokų nepatenkino. Nuo 1936 11 01 dirbo laisvai samdomu mokytoju. 1936 m. gyveno Mažeikiuose, 1937 m. – Žvireliuose.

1937 m. spalio 3 d. Aleksandras vedė mokytoją Florentiną Kondrotavičiūtę (1918–1984) iš Skleipių ūkio Viešnių valsčiuje. Seniau čia yra buvusi Kapėnų dvaro žemė, išdalinus ji atiteko Šiauliui, Vėlaviciui, Gumuliauskui, kitiems ūkininkams. Vėliau viską nupirko Bernardas Kondrotavičius ir pastatė malūną.

1938 m. abu pradėjo mokytojauti ir gyventi Meškėnuose, persikėlė į Dabikinę, greitai sugrįžo į Mažeikius. Leopoldui Rozgai pavyko surasti liudytoją: klaipėdietį Bronė Ternova (g. 1925 m. Mažeikiuose) papasakojo, kad Zapkai Mažeikiuose gyveno netoli senosios, dabar jau nugriautos bažnyčios. 1938 m. ji buvo pasamdyta prižiūrėti Zapkų sūnaus Kęstučio.

1939-ųjų liepą A. Zapkus buvo pašauktas atlikti karinę tarnybą ir pateko į Kauno karo mokyklą. Tačiau tarnauti Lietuvos karininku kariuomenėje neteko, nes Lietuvą buvo okupuota. 1940-ųjų spalį baigusiam suteikė laipsnį ir nurašė į karininkų atsargą.

Vėliau Aleksandras Zapkus dirbo Krakų, Viešnių pradžinių mokyklų mokytoju, buvo jaunųjų ūkininkų ratalio vadovas, tautininkų partijos narys. Šaulys, Viešnių nacionalinio pasipriešinimo organizacijos štabo narys. 1940 m. Mažeikių NKGB ją susekė, tad vėliau slapstėsi. Gera mokėjo rusų kalbą.

Išleistame Žemaitijoje telktos Tėvynės apsaugos rinktinės (TAR) ar-

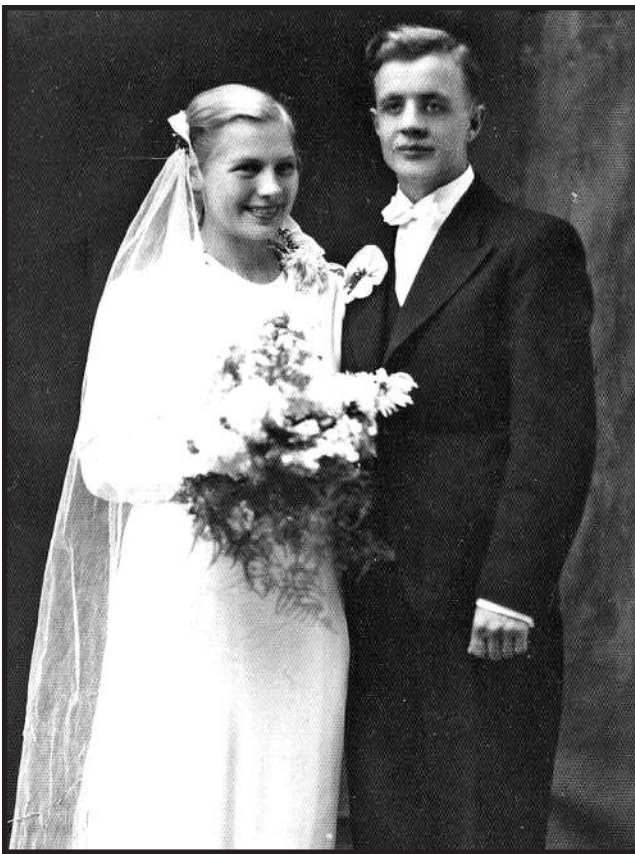

Vokietija, karo pabėgėlių stovykla. Kęstučio Pirmoji Komunija, 1945 m.

chive minimas j. ltn. Aleksas Zapkus. Rinktinė buvo pradėta kurti 1944 m. liepos 29 d. Viešniuose. Įsakyme vadas kapitonas I. Jatulis ir adjutantas ltn. K. Žukauskas rašė: „Įsakau iš apmokytų ir ginkluotų Tėvynės apsaugos vyrų sudaryti kuopą, kurios uždavinys ginti Viešnius. Šios kuopos vadu skiriu ltn. Zapką.“ Žinoma, kad jis su savo būriu kovojo 1944 07 29 kartu su vermachto pulkininko Hellmuth Mader kovos bare ties Viešniais, Zaventės bei Daubiškių apylinkėse. Rusų puolimas buvo pristabdytas, o leit. A. Zapkus atžymėtas kartu su 1-ojo bataliono dviem kuopomis, papildytais savanoriais, viso tarp 52 vyrų. Šiame bare lietuviai laikėsi iki rugpjūčio 11 d. Rugsejo 20 d. pulko įsakyme minima, kad A. Zapkus, iki tol ėjęs 4 kuopos vado pareigas, paskirtas 8 kuopos

Istoriko Kęstučio Kasparo teigimu, Birželio sukilimo paskelbtos Laikinosios Vyriausybės veikla (neveikiant LSSR okupacinei administracijai) juridškai ir faktiškai baigė pirmąją sovietinę okupaciją. Lietuvos valstybė, kaip juridinis darinys, vėl ėmė egzistuoti. Visa tai lydėjo viltis, kad vokiečių okupacinė valdžia pripažins Lietuvą kaip nepriklausomą valstybę. Dar iki pasirodant vokiečiams, kelios dešimtys Viešnių vyrų būrėsi Maigių miške, greitai sukūrė valsčiaus komendantūrą. Vokiečiams nepripažinus Lietuvos Laikinosios vyriausybės, paliko darbą. Trejus metus pastovaus darbo neturėjo: dalyvavo saviveikloje, grojo akordeonu, kūrė dainas.

Kai 1944 m. vasarą Vokietijos-Rusijos karo baigtis buvo nulemta ir Raudonoji armija veržėsi į Lietuvą, palikdama kraujo upelius, Zapkai nutarė, kad Florentina (tada jai buvo dvidešimt šešeri) su mažuoju Kęstučiu trauksis į Vakarus, o jis su vyrais liks ginti Tėvynės. 1944 metų balandžio 28 d. Plungėje jie išsiėmė pažymą apie šeimą. Aleksandras sugrįžo į Viešnius, o žmona su sūneliu patraukė Vokietijos link. Kaip pasakojo Kęstutis Zapkus, tėvelis juos palydėjo iki Platių. Sovietams okupavus Lietuvą, senelis buvo nužudytas, o dėdė Jonas ir teta ištremti. „Tada buvau visai

Zapkų vestuvės Viešniuose, 1937 m.

K. Zapkaus ir S. Abromavičiaus asmeninio archyvo nuotr.

Nukelta į 3 psl.

Aleksandras Zapkus, Šiauliai, 1936 m.

Atkelta iš 2 psl.

vaikas, bet pamenu senelį Antaną. Prieš grįždamas į Lietuvą, jis gyveno Amerikoje“, – prisimena Kęstutis.

1944 metų rudenį Aleksandras įstojo į Tėvynės apsaugos rinktinę ir Maigų miške susirinkusieji nutarė įsteigti Lietuvos laikinosios vyriausybės valčiaus karinę komendantūrą, o jai vadovauti siųsti savo vyrus: kapitoną Juozą Mačį – komendantu, o Aleksandrą Zapką – jo pavaduotoju. Rinktinė spalio pradžioje bandė sulaukyti sovietus prie Sedos.

Pralaimėjus mūšį, spalio viduryje jis pasitraukė su keliais lietuviais ir vokiečiais į Vakarus. Ten surado savo šeimą. Galėjęs pasirinkti ramų gyvenimą Vakaruose, bet šis žmogus vis dėlto liko ištikimas kario priesaikai ir pasirinko kovą ir žūtį okupuotoje Tėvynėje.

Apie susitikimą su tėveliu K. Zapkus prisimena: „Aiškiai nežinau, kiek tos kelionės į Vakarus tęsėsi, bet mūsų į Vokietiją traukiantis karavanas buvo sustabdytas vokiečių kareivių, – arkliai, vežimai, maistas ir nuosavybės atimtos, vyrai paimti, o moterys su vaikais sugrūsti į sunkvežimius, išvežti į kažkokias kareivines-lagerius. Prisimenu barako gyvenimą, masę moterų su vaikais iš visur suvarytų, be žinių, be ateities ir lyg be praeičių. Barakas milžiniškas, su šimtu trilypių geležinių lovų, viduryje vienu šildymui anglių pečiumi, priekyje vienu didžiuliu langu ir suolu, ir ištisai apsėstais blakėm ir utelėm.

Dažnai visus suvarydavo į kambarius, kur visi buvome purškiami balta pudra ir taip apdulkinti apsirengę grįždavom į savo vietas barake. Naktimis smarkesnės moterys (ir mama) išlėkdavo pasivogti keletą bulvių ar anglių iš sustojusių transporto (prekinių) vagonų. Laikas buvo tęsiamas su kukliais maisto pasidalinimais ir ištisus moterų budėjimu ir pasakojimais prie to langų.

Pamačiusios kareivį jau vokiečių uniforma, viena kitą erzindavo, kad lyg jos vyrai artėjantis ją išgelbėti. Taip besityčiojant vieną rytą pasimatė mano tėvelis. Man neaišku, kaip jis mus iš to lagerio ištraukė ir apgyvendino miestelyje, kažkur prie Berlyno, nes gyvai prisimenu keliaujant iškeltu tramvajumi tarp didžiulių pastatų griaučių. Buvo be galo jautrus, lyg tai normalizacijos subūrimas ir dar nuostabiai praleistas vienas vakaras su tėveliu ir mama restorane ir kino teatre. Per visos nakties verksmus ir maldavimus, Aleksas nesugebėjo toliau bėgti su mumis ir grįžo partizanauti Lietuvos link...“ Juo labiau kad Zapką šeimai kelias į JAV buvo atviras – Florentina Zapkuvienė buvo gimusi JAV, tos valstybės pilietė, tad jos šeima bu-

vo pirmųjų sąrašė plaukti per Atlantą. Bet Lietuvos kariuomenės ltn. A. Zapkus tiesiog laikėsi Lietuvos karininko priesaikos nepalikti Tėvynės sunkią valandą...

Partizaninio karo sukuriuose

Apie A. Zapkaus grįžimą į Lietuvą šaltinių yra mažiau. Greičiausiai keliaudamas jis pakliuvo rusų nelaisvėn ir buvo suimtas. Tikrai žinome, kad 1944 metų pabaigoje su keturiais draugais, tikriausiai vokiečiais belaisviais, praardęs vagono grindis ir sulaukę momento iš traukinio prie Žaslių ar Vievio pabėgo...

Janina Penkauskaitė-Kudelytė, gyvenusi Rusių Rage (dabar – Širvintų raj.), dar 1998 m. pasakojo, kad *Piliakalnį*, apsirengusį kariškais rūbais, į Dienovydžio kaimą pas senelę Antaniną Usevičienę atvedė Jonas Daškevičius-*Papūga*. Teta Veronika Usevičiūtė vakare jį nuvedė į Gegužinę pas kleboną Steponą Rudžionį.

Jau 1945 m. žiemą Piliakalnis į Usevičių sodybą buvo užsukęs su savo partizanų būriu. Aldona Sipavičiūtė-*Velnio Išpera* teigė, kad *Piliakalnį* jį atvedusi pas *Žalią Vėlinį*. Buvęs ramaus būdo, aukštas, sakėsi esąs žemaitis, tačiau tikrosios pavardės niekas nežinojo. Akistatoje su *Žaliu Vėliu* papasakojo esąs karininkas, kurių DKA taip trūko. Paskiriamas štabo darbuotoju. Ir tai suprantama: naujai atsiradusių partizanų *Žalias Vėlinas* patikėti negalėjo be išbandymų mūšiuose, o gal laukė operatyvinių žinių iš jo tėviškės?

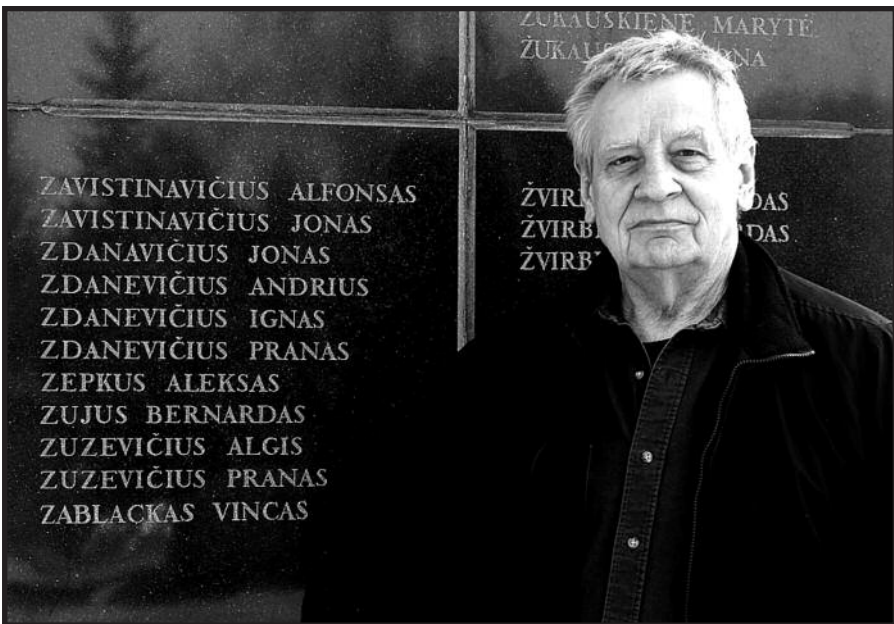
1945 03 27 Čiobiškyje žuvo DKA štabo viršininkas Jonas Markulis-*Vaiduoklis*, tad naujasis DKA vadas M. Kestenis-Serbentas *Piliakalnį* į tas pareigas ir paskiria.

1945 m. gruodžio mėn. Leono Kudelio-*Bolševiko* būrį išlaškė kareiviai. Mūšyje būrio vadas žuvo. DKA vadovybė norėjo išsiaiškinti padėtį būryje, tad 1946 m. pradžioje pakeliui į susitikimą su B rinktinės vadovybe Ukmergės krašte *Piliakalnis* su grupe karių ir štabo ryšininke A. Paulavičiūtė-*Indyra* atvyko į šio būrio dislokavimo vietą Darvydų miške. Įsitikinęs, kad būrys kovingas, išsprendęs visus organizacinius reikalus, patraukė Ukmergės link. Su vietos partizanais 1946 m. kovo mėn. užpuolė Pabaisko stribus. Daugiau nei tris mėnesius gyveno Ukmergės apskrityje, kur bandė sustiprinti ryšius tarp rinktinių.

Grįžo atgal į A rinktinės kovų vietas pro Mančiūšenus, pailsėjo Sližių pelkėse. Prie Gegužinės persikėlė per Nerį. Kovo 24 d., grįžtant į Žaslių ir Kaišiadorių apylinkes, kuriose vis dar buvo didelis partizanų skaičius, Šilonių miško pradžioje, laukuose prie Dubių vnk. (Kaišiadorių r., prie Jaciūnų k.), kelią pastojų Kaišiadorių garnizono kareiviai. Mūšio išvengti nepavyko. Tada žuvo Aleksas Zapkus-*Piliakalnis*, Julius Junaitis-*Vanagas*, štabo ryšininkė Aldona Paulavičiūtė-*Indyra*, *Laukinukė* ir A. Kavaliauskas-*Papartis*.

Liudytojų teigimu, pastate Kaišiadoryse (Vytauto Didžiojo g. 22) 1944-1953 m. buvo NKVD-MVD-MGB būstinė. Pastato pirmame aukšte vykdavo tardymai ir kankinimai, o rūsyje buvo areštinė, kur taip pat kalindavo suimtos žmonės. Prie jo buvo niekinami apylinkėse žuvusių partizanų palaikai, tarp jų ir prie Dubių žuvęs *Piliakalnis* su draugais.

Pavyko sužinoti, kad *Piliakalnio* ir *Indyros* kūnai iš jų niekinimo vietos naktį slapta išvežti ir palaidoti prie Kaišiadorių kapinių tvoros. Žinoma, dabar net žuvusiųjų kapo kauburėlio drąsuoliai palikti negalėjo, o Lietuvos

Kęstutis Zapkus Partizanų koplytėlėje, Kaišiadorys, 2014 m.

nepriklausomybės laikų sulaukė ne visi. Kaišiadorių partizanų koplytėlės atminimo lentoje iškaltos žuvusiųjų pavardės.

2008 m. Aleksandruį Zapkui suteiktas Kario savanorio statusas (po mirties). 2009 05 08 Lietuvos Respublikos Prezidentės D. Grybauskaitės

dekretu Nr. 1K-1829 jis apdovanotas Vyčio Kryžiaus ordino Komandoro kryžiumi (po mirties). Mažeikių Merkelio Račkausko gimnazijoje atidengta žuvusiems už Lietuvos laisvę paminklinė lenta. Įamžina 13 mokytojų ir mokinių, tarp jų yra ir Aleksandras Zapkus.

Zapkaus-*Piliakalnio* žūties liudininkų pasakojimai

Jonas Čeponis-*Vaidila, Vaidevutis* (1925–2019), politinis kalinys

Žūtytis ir išdavystės

Tuomet mokiausi Kauno kunigų seminarijoje. 1945 metais apie gegužės mėnesį be žinios dingo kambario draugas Kazimiras Kundrotas. Dvi dienas nesirodė, o trečią dieną mes su Alfonsu Svarinsku pradėjome jo ieškoti milicijos skyriuose, pranešėme, kad dingo. Nieko nesužinojom, tik mums paaiškino, kad jis gali būti sulaikytas KGB ir, jei taip, turėtų sugrįžti. Patarė ten kreiptis. Mes jau turėjome supratimą apie KGB, todėl nutarėme laukti.

Trečios dienos vakare sugrįžo Kazimieras ir iki pat ryto pasakojo apie tardymą, gąsdinimą, daužymą – kol pasirašė „sutikimą“ bendradarbiauti. Pasirodė, kad KGB žino apie visus gyvenančius pas pranciškonus, žino apie mūsų veiklą, apie vežtus dokumentus. Perspėjo, kad ir mes galime būti suimti ir verbuojami.

Supratome, kad mums gresia pavojus. Patikėjome K. Kundrotu, nes sakė, kad rytoj anksti rytą išvažiuos į Žaslius, kur išitrauks į *Žalio Vėlio* grupę, o bolševikams nedirbs, nebus išdavikas. Tik vėliau paaiškėjo, kad K. Kundrotas buvo palaužtas ir su uždaviniu atsidūrė partizanų gretose, agento J. Markulio-*Erelio* žinioje.

K. Kundrotas pasitraukė į Žaslių apylinkę, kur veikė Jono Misiūno-*Žalio Vėlio* partizanai. Jis visada su savimi nešiodavosi kunigo sutaną, nes lankydavosi Gegužinės bažnyčioje ir padėdavo klebonui kun. Steponui Rudžioniui. Jo klebonijoje vykdavo ryšininkų susitikimai su *Žalio Vėlio* partizanais.

Bet 1946 metų pavasarį, kai NKVD apsupo vieną *Žalio Vėlio* būrį. Mūšio metu besitraukdamas žuvo vadas Aleksandras Zapkus-*Piliakalnis*. K. Kundrotas bėgdamas iš apsupimo (pagal jo pasakojimą) pakabino sutaną ant šakos, metėsi į šoną ir pabėgo, o sutana buvo suvarpyta kulų. Kas galėtų paneigti, kad ten nebuvo sutartas ženklas su jais?

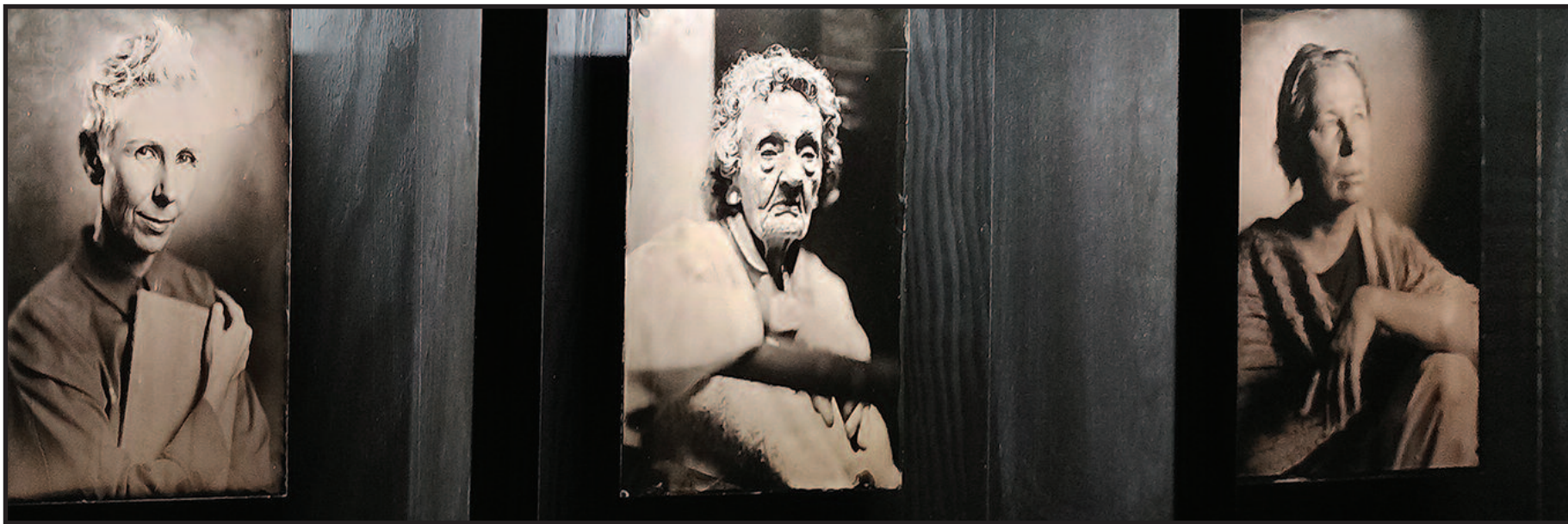
Po šio įvykio jis pasitraukė iš *Žalio Vėlio* grupės ir apsimesdamas, kad jo „sužeista“ koja, atsidūrė Pasvalio krašte, mano tėviškėje, tapo mokytoju, vedė, bet juodą darbą dirbo ir toliau. KGB žinojo, kad palaikau ryšius su partizanais. Tai buvo gera proga saugumiečiams įterpti jį į mano krašto partizaninį judėjimą. Gyvendamas pas mus K. Kundrotas apsimetė, kad yra sužeistas, bet neteko matyti sužeidimo: jis koją slėpdavo. Jis išvykdavo į Kaišiadorių kraštą susitikti su partizanų vadovybe ir, matyt, kartu gauti nurodymus iš KGB statytinio Markulio-*Erelio* tolesnei išdavikiškai veiklai. Ne kartą ir man jo prašymu teko vykti į jo tėviškę Pustakiemio kaime ir įteikti laišką Aldonai, dirbusiai būdetoja Kaugonių geležinkelio sankryžoje.

Benediktas Trakimas-Genelis (1921–1998)

Tame mūšyje netoli Jočiūnų (Daubarų km., Dubių vnk.) dalyvavo *Jurgino, Dobilo*, mano būriai, *Žalias Vėlinas, Piliakalnis* su savo apsaugos vyrais...

1946 m. kovo 24 diena... Mūšis su NKVD kareiviais buvo sunkus. Žuvo *Piliakalnis, Vanagas, A. Kavaliauskas-Papartis*, ryšininkė Aldona Paulavičiūtė-*Laukinukė*. Partizanų nuostoliai tuo nesibaigė. Buvo sužeista dauguma *Dobilo* partizanų. Pačiam *Dobilui* dvi kulkos pervėrė krūtinę, tačiau jis išgijo. Mirė nuo žaizdų partizanas Matačiūnas. *Žalias Vėlinas* su *Geneliu* nusigavo į Padalių kaimą, o *Dobilo, Jurgino* žmonės iš Lėlių kaimo per Nerį perkėlė Stasys Drumstas.

Nukelta į 8 psl.

Mindaugo Meškausko fotografijų paroda „Aš esu vilnietis“.

A. Petraitytės nuotraukos

Vilnius ir vilniečiai fotografijose: vakar ir šiandien

Astrida Petraitytė

Vilniaus paveikslų galerijoje (VPG; Chodkevičių rūmai Didžiojoje gatvėje) veikia net trys fotografijos parodos – svarbiausia, matyt, istorinį, XIX a. Vilnių pristatanti Wilhelmo Zacharchyko nuotraukų kolekcija „Šviesus miestas, tamsūs laikai“; pavadinimą, suprantama, suteikė parodos kuratoriai Dainius Junevičius ir Margarita Matulytė. Kitos dvi ekspozicijos, vienaip ar kitaip papildančios istorinę – šiuolaikinių Vilniaus menininkų Dovilės Dagienės ir Mindaugo Meškausko.

Apilankymas muziejuose paskutinį mėnesio sekmadienį tradiciškai yra nemokamas. Šįkart (01 25) VPG pageidaujantiems pasiūlė papildomą dovaną – ekskursiją parodose su kuratoriumi D. Junevičiumi, senosios mūsų fotografijos žinovu ir populiarioju.

Pirmojoje parodos „Šviesus miestas...“ salėje išgirdome įvadinį mūsų gido žodį. Zacharchykas dar neseniai mums buvo menkai žinomas, būta tik pavienių jo fotografijų. Bet Lietuvos nacionaliniam dailės muziejui iš privataus žmogaus prieš porą metų išsigijus (regis, nepigiai) Zacharchyko 52 nuotraukų kolekciją – „Vilniaus albumą“, pasidomėta ir jo gyvenimu – nors spragų, klausimų dar likę. Zacharchykas gimė 1841 m. Kremenece (Ukraina), o jame įkurtosios gimnazijos jurisdikcija priklausiusi Vilniui, iš čia buvo siunčiami mokytojai – galbūt taip „Vilniaus legenda“ ir pasiekusi fotografa (nors dar jo pagyventa Varšuvoje). Mūsų gidas pažymėjo: XIX amžius – fotografijos aušra, šis menas tuomet reikalavo sudėtingos technikos, nuotraukų ryškimo laboratorijos. Vilniun 1865 m. atvykdamas Zacharchykas jau turėjo būti įvaldęs fotografijos amatą (ir meną – kaip liudija parodos eksponatai), tuomet naudotą šlapiojo kolodijaus technologiją (vaizdas fiksuojamas ant šviesai jautria chemine medžiaga padengtos stiklo plokštelės), mat fotografu įdarbintas techniškai pažangioje Vilniaus observa-

Dainius Junevičius pristato Zacharchyko Vilniaus vaizdus

torijoje – turėjęs fiksuoti Saulės dėmes. Tad jis vadinamas ir mūsų mokslinės fotografijos pradininku. Bet, pasak mūsų gido, darbdaviai nebuvo juo patenkinti, netrukus Zacharchykas atleistas – galbūt užsidedęs miesto ir jo apylinkių fotografavimu, nepakankamai laiko ir pastangų skyrė tiesioginiam darbui. Vilnių ir jo apylinkes Zacharchykas įamžino keletą metų anksčiau už kur kas labiau mums žinomą Józef Czechowicz. Zacharchykas neturėjo studijos, portretų nefotografavo – ir žmonių figūros tik atsitiktinai patekusios į Vilniaus nuotraukas, jam rūpėjo miestas – pastatai, priemiesčiai, kuriuose ir gamta užfiksuota. Nukakti prie „objekto“ reikėję su visa įranga (galbūt vežimu), palapine, kurioje vykdavęs nuotraukos „gimimo“ procesas.

Parodoje regime ir Vilniaus architektūrą – štai išpūdingoji Šv. Onos bažnyčia, štai cerkvės ir kt. Ant-

roje salėje eksponuojamos priemiesčių nuotraukos: Markučiai, Paplauja, Užupis ir kt. Kai kurie įvardijimai (rusų kalba) po nuotraukomis net negirdėti, pvz., Saksų sala, nufotografuota nuo Belmonto kalno... O švieslentėje salės vidury mums eksponuojami padidinti nuotraukų fragmentai – štai pusiau dar kaimiška Lukiškių aikštė, už kurios – išlakūs bažnyčių siluetai.

Trečioje salėje, ant kurios sienų išvingiuota Neries traktatorija, ir eksponuojami šios upės, jos pakrančių vaizdai.

Junevičius priminė aktualų laikmečio kontekstą: vos metai, po 1863–1864 m. sukilimo numalšinimo, mirties nuosprendžio sulaukę sukilėliai ne civilizuotai palaidoti – tiesiog užkasti. Tad ir parodoje atspindimas laikmetis, pavadinime įvardijamas kaip „tamsūs laikai“. Štai kabo aukštyn galva gubernatoriaus Muravjovo („Koriko“) portretas, sakyta: tokia negatyviai vertinamų istorinių asmenybių eksponavimo tradicija. Eksponuojamos ir kai kurios sukilimą menančios relikvijos: medalikėliai, kulkos... Trijose Zacharchyko parodos salėse primenami ir trys carinių represijų, numalšinus sukilimą, aspektai: 1) keičiant tikėjimą (bažnyčios uždaromos, paverčiamos stačiatikių cerkvėmis); 2) kontroliuojant vaizdą (uždaromos fotoateljė, kuriose patikrinus rasta sukilėlių rūbais dėvintų žmonių portretų ir pan.); 3) draudžiant žodį (rašto lotyniškais rašmenimis pakeitimas kirilica). Nors gido pažymėta: politinės fotografo pažiūros nežinomos, vis dėlto „disidentu“ tikrai negalėtume jo įvardinti: fotografijų „Vilniaus albumą“ jis siuntė caro šeimos nariams, sulaukę laiško su padėka.

Pasak Junevičiaus, ilgai nežinota, kas nutiko, kad Zacharchykas iš Vilniaus „dingo“; dabar išsiaiškinta: 1869 m. mirė, palaidotas Rusų kapinėse.

Nukelta į 8 psl.

Zacharchyko paroda „Šviesus miestas, tamsūs laikai“

M. Meškausko eksponuojama fotografavimo technika

Mados kolekcininko Aleksandro Vasiljevo kolekcijos parodos

Algis Vaškevičius

Visoje Europoje gerai žinomas mados kolekcininkas, istorikas ir žinovas Aleksandras Vasiljevas Lietuvoje yra daug kartų pristatęs savo mados kolekcijas. Vienas žymiausių mados istorikų visame pasaulyje, kolekcionierius, teatro aktorius, scenografas, daugiau kaip 30-ies knygų autorius, televizijos laidų vedėjas ir lektorius pastaruoju metu net kelias savo kolekcijos parodas demonstruoja Paežerių dvaro rūmuose Vilkaviškio rajone, Kauno rajono muziejuje Raudondvaryje ir Visagine, kur jo apie 500 milijonų eurų vertės kolekcija yra saugoma nuo 2021 metų.

Sausio 23 dieną būtent Visagine duris atvėrė 10-asis mados renginys „Itališkos mados dvasia“, kviečiantis atrasti italų dizainerių sukurtus šedevrus, rašoma pranešime žiniasklaidai. Įtakingo mados žurnalo „ELLE“ gruodžio-sausio mėnesio numeryje publikuotame mados istoriko A. Vasiljevo interviu jis džiaugiasi, kad vieną didžiausių privačių istorinių mados kolekcijų pasaulyje jis saugo Visagine. Šiame mieste A. Vasiljevo fondas su 0,5 mlrd. eurų vertės mados kolekcija įsikūręs anksčiau daug metų pagal paskirtį nenaudotame buvusios vaikų poliklinikos pastate.

Žinomas mados istorikas daugiau nei dešimtmetį savo, kaip teigiama, 400 tūkst. eksponatų kolekciją laikė ir parodas rengdavo Lietuvos Nacionalinio dailės muziejaus padalinyje – Taikomosios dailės ir dizaino muziejuje Vilniuje. Tačiau fondas turėjo išsikelti iš patalpų po nepalankios Kultūros ministerijos audito išvados, jog kolekcija negali būti laikoma, nes nėra iki galo inventorizuota ir apskaityta.

10-oje Visagino parodoje „Itališkos mados dvasia“ eksponuojami išskirtiniai kolekcijos kūriniai – italų dizainerių sukurti šedevrai. Kaip teigiama parodos aprašyme, XX amžiaus pradžioje tekstilė ir oda Italijoje buvo gaminami mažose dirbtuvėse, kuriose ypatingas dėmesys buvo skiriamas kokybei ir unikaloms technologijoms. Tokios garsios kompanijos kaip „Gucci“, „Prada“, „Trussardi“ ir „Fendi“ pradėjo savo veiklą XX a. pirmaisiais dešimtmečiais kaip odinių gaminių gamintojai, o didysis Salvatore Ferragamo (1898–1960) jau XX a. trečiajame dešimtmetyje kūrė batus Hollywoodo žvaigždėms.

Net ir šiandien daugelis seniausių prekių ženklų yra šeimos verslai – neįprastas verslo bruožas, tačiau būdingas Italijai, rodantis tradicijų tęstinumą ir pagarbą ankstesnių kartų darbui bei pasiekimams. Ši paroda bus eksponuojama iki vasario 20 dienos Visagino kultūros centro „Draugystė“ patalpose.

Tie, ką domina medžioklės mados, turėtų skubėti į Vilkaviškio rajoną, kur Paežerių dvare šiomis dienomis pristatyta A. Vasiljevo fondo paroda „Mada ir medžioklė“. Pasak šios parodos rengėjų, medžioklės tema sena kaip pats pasaulis – žmonės medžiojo mamutus, krokodilus, lokius, lapas. Seniausias parodoje pristatomas portretas datuojamas XVII amžiumi, o naujausias kostiumas sukurtas XX a. 9-ajame dešimtmetyje.

Tarp kūrėjų vardų – tokie mados istorijos grandai kaip Worth, Patou, Lanvin, Molyneux, Maggie Ruff ir Redfern. Parodoje pristatomos XIX a. amazonės, XVIII a. lakėjų livrėjos, XX a. pradžios medžioklės kostiumai, medžioklinės skrybėlaitės, kailinės goržetės, orangutano kailio pelerina, šiltos movos, šermuonėlių apykaklės, odinės rankinės, pirštinės, karoliukų siuvinėjimai medžioklės tematika, egretės iš šerno šerių, taip pat gyvūnų ir paukščių iškamšos.

„Mano fondo kelias nusidriekė per šimtus parodų, kiekviena jų palikdama savitą pėdsaką lankytojų atmintyje. Šią ekspoziciją papildė gausybė portretų, medžioklės scenų ir tikra nostalgisko romantizmo atmosfera“, – teigė A. Vasiljevas.

Į medžioklę, anot jo, galime žvelgti kaip į pramogą, bet ir kaip svarbią istorijos, kultūros bei mados dalį. Per tūkstantmečius medžioklė iš išgyvenimo būtinybės virto aristokratų laisvalaikio ritualu. Feodalizmo laikotarpiu ji tapo prestižo ir statuso ženklu – kartu su ja susiformavo ir išskirtinė medžioklės aprangos mada. Ryškūs XVII–XVIII a. kostiumai, uniformos, aksesuarai ir iškilingos medžioklės dvaruose labiau priminė socialinius įvykius

Medžioklės mados pristatytos Paežerių dvaro rūmuose

Vienas iš eksponatų Raudondvaryje

Paroda apie itališką madą atidaryta Visagine, kur ir saugoma A. Vasiljevo kolekcija. Parodų rengėjų nuotraukos

nei tikrą kovą su gamta.

XIX a., keičiantis socialinėms sąlygoms, medžioklės mada tapo santūresnė – ryškias spalvas pakeitė natūralūs, žemiški tonai, o XX a. masinė gamyba aprangą priartino prie karinio stiliaus. Antroje XX a. pusėje atsirado nauja, humaniška medžioklės forma – laukinės gamtos fotografija, kurioje ginklus pakeitė fotoaparatai. Ši paroda Paežerių dvare bus eksponuojama iki balandžio 15 dienos.

Kauno rajono muziejuje veikia išskirtinė paroda „Prašmatnioji XIX a. Paryžiaus mada: Paryžius–Raudondvaris“, parengta bendradarbiaujant su Aleksandro Vasiljevo fondu. Ji pristato prabangą alsuojantį XIX a. Paryžiaus mados pasaulį ir leidžia lankytojams iš arti išvysti tai, kuo žavėjosi grajų Tiškevičių šeima, formavusi ne tik Raudondvario, bet ir kitų Lietuvos dvarų kultūrinį veidą.

Parodoje eksponuojami 1860–1899 m. apdarai ir aksesuarai, priklausę garsiausiems to meto mados namams – „Worth“, „Doucet“, „Redfern“, „Rouff“, „Felix“. Lankytojai gali apžiūrėti subtiliai siuvinėtas muslino ir šilko sukne-

les, korsetų formas išryškinančius krynolinus, iki šiol žavinčius tiurniūrus, vyriškus frakus ir įvairiausių aksesuarus.

„Kiekvienas eksponatas yra istorija – ne tik mados, bet ir išraiškingo gyvenimo būdo, prabangių apdarų vilkėjimo estetikos, to, kaip žmonės patys kūrė savo reprezentacinį įvaizdį. XIX a. – Raudondvario dvaro prabangos ir kultūrinio žydėjimo laikotarpis“, – sakė Kauno rajono muziejaus direktorius Zigmas Kalesinskas.

Parodoje pristatomi ir reti meno kūriniai – tarp jų Jules-Eugène Leprieux Paryžiaus damą vaizduojantis portretas ir perlamutru dekoruota XIX a. vėduoklė, menanti subtilią to meto vėduoklių kalbą. Paroda atskleidžia ne tik Paryžiaus mados tendencijas, bet ir šios Europos mados sostinės unikalų ryšį su Raudondvariu – grajų Tiškevičių šeima domėjosi naujausiomis

XIX a. mados tendencijomis, prenumeravo madų žurnalus, kvietė iš užsienio siuvėjus, meistrus, muzikantus, dailininkus.

„Raudondvaris buvo tarsi mažas Paryžius šalia Kauno – su prabanga, menu, teatru, muzika ir išskirtiniu kultūriniu pulsu, jungusiu Lietuvos bajoriją su Europos didmiesčiais. Raudondvario dvaras savo prabanga nenusileido didžiųjų Europos aristokratų dvarams ir rūmams“, – teigė Z. Kalesinskas.

Paroda „Prašmatnioji XIX a. Paryžiaus mada: Paryžius–Raudondvaris“ veiks iki kovo 1 d.

Lietuvos regionų kultūros leidiniai (3)

Perpetua Dumšienė

Tęsinys. Pradžia 2026 m. sausio 24 d. „Kultūroje“

„Rasupis“

Raseinių krašto kultūros ir istorijos žurnalas. Leidėjas Raseinių Marcelijaus Martinaičio viešoji biblioteka. Leidžiamas nuo 2018 metų.

Leidinio tematika, turiniu, aktyviai rūpinasi visuomeninė redaktorių kolegija.

Žurnalo leidybą remia Raseinių rajono savivaldybė.

Leidžiamas kartą per metus.

„Sietuvos“

Kelmės krašto kultūros ir istorijos žurnalas.

Leidėjas Kelmės rajono savivaldybės Žemaitės viešoji biblioteka.

Leidžiamas vieną kartą per metus.

Rengimu ir leidyba rūpinasi visuomeninė redakcinė kolegija.

Žurnalo leidybą finansuoja ir Kelmės rajono savivaldybė.

„Jurbarko laikas“

Jurbarko krašto kultūrinio gyvenimo ir gyvosios istorijos žurnalas.

Leidžiamas kovą, birželį, rugsėjį bei gruodį.

Žurnale svarbūs įvykiai, interviu su įdomiais talentingais krašto žmonėmis, kūrėjais, jų kūryba, legendos ir sėkmės istorijos.

„Rambynas“

Pagėgių krašto draugijos *Sandūra* leidinys. *Sandūra* ir leidinio rengėjas, ir leidėjas. Redakcinė kolegija iš veiklių visuomenės autoritetų.

Informacinis rėmėjas – Nacionalinis Lietuvos istorijos žurnalas *Voruta*.

Leidinį galima ir prenumeruoti.

Oficialus rėmėjas logotipu žymimas prie kiekvieno straipsnio.

Žurnalo pabaigoje yra reziumė vokiečių ir anglų kalba.

Ilgus metus leidinio sudarytojas buvo žinomas šviesuolis Eugenijus Skipitis.

Pagerbdami Eugenijų Skipitį (1951.04.02–2023.08.20), plačiau paminėkime šio pasišventusio kultūrai žmogaus darbus. Būtent Skipičio asmuo, jo nuveikti darbai atskleidžia, kokie autoritetai neša ant savo pečių regionų kultūros leidybą. Visų pirma, tai jie ir kuria reikšmingas kultūros iniciatyvas, įgyvendina ryškius projektus, o jau tada rūpinasi ir darbų viešinimu kultūros spaudoje. Pasakojimą parenčiau pagal publikacijas spaudoje. Naudojau Pagėgių

savivaldybės Vydūno viešosios bibliotekos parengtą informaciją.

Eugenijus Skipitis buvo plačiai žinomas kaip Pagėgių krašto poetas, dailininkas, fotomenininkas, Mažosios Lietuvos istorijos žinovas, žurnalistas, muziejininkas, visuomenininkas, Pagėgių krašto literatų sambūrio narys. Savo įvairiapusiu talentu, meilės ir pagarbos tautos praeičiai, Pagėgių krašto bei Mažosios Lietuvos kultūrai kupina veikla, savo vertingu dvasiniu palikimu darė įtaką visos kultūros bendruomenės veiklai.

Eugenijus Skipitis gimė 1951 m. balandžio 2 d. Šeduvoje (Radviliškio r.). Mokėsi Kauno Stepo Žuko taikomosios dailės technikume. Dirbo reklamos agentūrose ir spaudoje. 1998–2004 m. ėjo kultūrologo pareigas Rambynų regioninio parko direkcijoje. 1998–2006 m. buvo Pagėgių savivaldybės Martyno Jankaus muziejaus muziejininkas. Nuostabaus, unikalaus Mažosios Lietuvos paveikslų sodo, 2003 m. įkurto šio muziejaus teritorijoje, idėjos autorius. 2004–2006 m. dirbo politikos, visuomenės ir literatūros laikraščio „Lietuvos žinios“ korespondentu Tauragės apskrįčiai. Vėliau tęsė žurnalistinę veiklą dirbdamas nepriklausomo Tauragės miesto ir rajono laikraščio „Tauragės kurjeris“ korespondentu Pagėgių krašte. Eugenijus Skipitis rengė kultūros paveldo aktualizavimui skirtą šio leidinio priedą „Praeities vaivorykštė“. Jo publikacijos taipogi skelbtos įvairiuose leidiniuose: „Būdas žemaičių“, „Draugas“, „Kelionių magija“, „Laikas“, „Lietuvos evangelikų kelias“, „Lietuvos muziejai“, „Liuteronų balsas“, „Naisių žemė“, „Rambynas“, „Šilokarčema“, „Tauragės žinios“, „Valstiečių laikraštis“, „Voruta“, Vilniaus universiteto bei Lietuvos mokslų akademijos parengtoje ir 2006 m. išleistoje knygoje „Mažosios Lietuvos kultūros paveldas“. Eugenijaus Skipičio biografija, parengta Vytauto Kaltenio, 2009 m. skelbta Mažosios Lietuvos enciklopedijos 4-ajame tome, o autobiografija ir pokalbiai su šiuo kūrėju publikuoti Benjamino Kondrato knygų serijos „Kūrėjų pėdsakais“ 7-ojoje dalyje „Pagėgių kraštas“ (2011 m). 2006 m., drauge su žmona Giedre Eugenijus Skipitis parengė Martyno Jankaus muziejaus veiklos 25-mečiui dedikuotą leidinį „Martyno Jankaus muziejus Bitėnuose“.

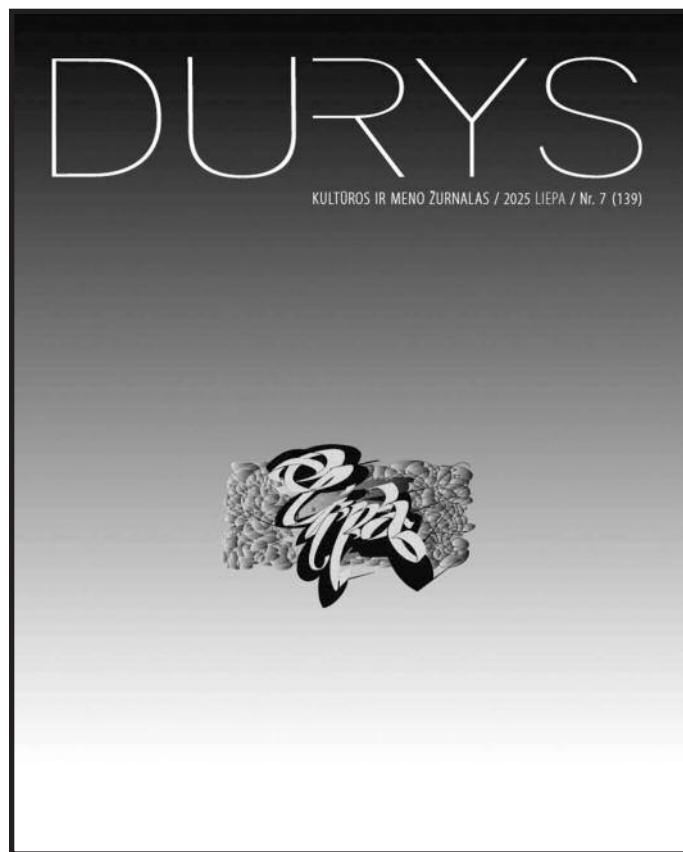
2006 m. drauge su žmona Giedre Skipitienė už Martyno Jankaus gyvenimo ir veiklos propagavimą bei jo vardo muziejaus veiklos organizavimą apdovanotas Ievos Jankutės įsteigta Martyno Jankaus kultūros paveldo premija. 2016 m., Pagėgių savivaldybės viešosios bibliotekos organizuotos tradicinės Pagėgių literatūrinio pavasario šventės „Atidengsiu Tau žodį it širdį...“ metu, už Pagėgių krašto garsinimą ir kultūros sklaidą šalyje bei užsienyje, asmeninės kūrinijos originalumą publicistikos, fotografijos bei dailės darbuose, gražių sumanymų įgyvendinimą, už pėdas, išpaustas Pagėgių krašto visuomeniniame gyvenime, meilę kraštui ir jo žmonėms Eugenijui Skipičiui suteiktas „Pagėgių krašto garsintojo“ vardas ir įteikta Jūratės Caspersen įsteigta premija.

Štai tokio masto asmenybės ir gali suburti ir kitus žmones kultūros darbui savo pavyzdžiu.

„Durys“

Mėnesinis kultūros ir meno žurnalas. Platinamas su laikraščiu Klaipėda kartą per mėnesį.

Apie žurnalą „Durys“ reikia papasakoti plačiau, nes jo sėkmės istorija verta dėmesio. Tai pasakojimas, kaip „Durys“ nuo laikraščio priedo išaugo iki žurnalo.

Mėnesinis Klaipėdos krašto kultūros ir meno žurnalas „Durys“

Kas mėnesį Klaipėdoje išeina 64 puslapių spalvotas, gausiai iliustruotas nekomercinis kultūros ir meno žurnalas „Durys“ neįprastu, mįslingu viršeliu, kurį kiekvieną kartą puošia vis kitas klaipėdiečio dailininko Mindaugo Petrulio specialiai jam sukurta kaligrafijos inkluzas.

Iš tikrųjų tai tęstinis projektas. Šis žurnalas išaugo iš to paties pavadinimo dienraščio priedo. 1995-ųjų sausį su „Klaipėdos“ laikraščiu kultūros žurnalistės Ritos Bočiulytės iniciatyva pasirodė pirmasis meno leidinio „Durys“ numeris. Kaip dienraščio sudėtinė dalis „Durys“ kas mėnesį su juo išeidavo iki 2014-ųjų, pamažu augdamos, gražėdamos ir stiprėdamos. 20-aisiais leidimo metais jos tapo specializuotu kultūros ir meno žurnalu – pirmuoju ir kol kas vieninteliu tokiu ne tik Klaipėdoje ir jos krašte, bet ir visoje Vakarų Lietuvoje. Žurnalas platinamas su „Klaipėdos“ laikraščiu, taip pat prenumeruojamas atskirai.

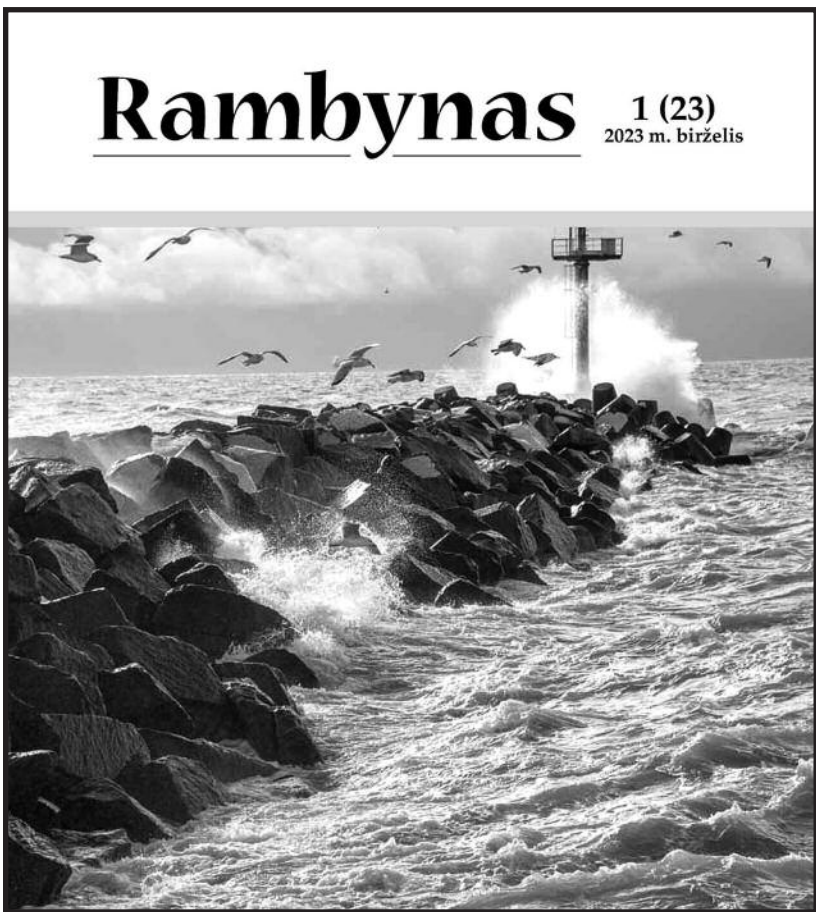
Žurnalas apima teatrą, vizualiuosius menus, literatūrą, muziką, bendrąją kultūrą.

Be kitų publikacijų kultūros ir meno temomis, jame galima rasti ir rašytojo Gintaro Grajausko sudaromus literatūrinius „Gintaro lašus“, nuo 2003-ųjų balandžio esančius sudėtine „Durų“ dalimi. „Gintaro lašų“ tradicija siekia dar anksčiau – jie kaip laikraščio priedas ėjo su pertraukomis, atnaujinti 1985-aisiais, o pirmąsyk su „Klaipėda“ pasirodė dar šeštąjį praėjusio amžiaus dešimtmetį, tapdami bene pirmuoju tokio pobūdžio dienraščio leidiniu Lietuvoje.

Ilgametė leidinio sudarytoja ir redaktorė – kultūros žurnalistė Rita Bočiulytė. Už nuopelnus kultūrai apdovanota Magistro kultūros žiedu. Žinios apie žurnalą „Durys“ parengtos pagal jos pasakojimus spaudos publikacijose. „Kultūros ir meno žurnalo „Durys“ istorijoje yra dvi svarbios datos. 1995 m. sausio 27 d. pasirodė pirmasis dienraščio Klaipėda priedo – meno leidinio „Durys“ numeris. Leidinio sudarytoja žurnalistė Rita Bočiulytė tuomet rašė leidėjo žodyje: „Mūsų „Durys“ – tai durys į kūrybos menę. Tai pasivaikščiojimas meno kūrėjų, jo žinovų ir subjektyvių vertintojų-vartotojų draugijoje. Mūsų „Durys“ plačiai atvertos uostamiesčio kūrybinėms sąjungoms, grupėms, grupuotėms ir laisvų laisviausiems menininkams. Kad mūsų „Durys“ nebūtų be rankenos, Jus, mielieji menininkai ir meno suvokėjai – žiūrovai, klausytojai, kritikai – menotyrininkai-profesionalai, šiaip bičiuliai ir priešai, kviečiame visus su mumis bendradarbiauti“.

Visi šie pasižadėjimai ir lūkesčiai išsipildė su kaupu. Jau pirmaisiais metais „Durys“ pradėjo formuoti savąją „meno galeriją“ – buvo publikuojami išsamūs, gausiai iliustruoti straipsniai apie Klaipėdos skulptorius, tapytojus, grafikus, metalo plastikos meistrus.

Nukelta į 8 psl.

Pagėgių krašto draugijos „Sandūra“ leidinys „Rambynas“

Atminties labirintas, traumos archeologija: Oksanos Zabuzhko „Užmirštų sekretų muziejus“

Julius Keleras

Oksanos Zabuzhko romanas „Užmirštų sekretų muziejus“ – vienas svarbiausių pastarųjų dešimtmečių Rytų Europos literatūros tekstų, intriguojantis anaip tol ne istorijos pasakojimu, kas būdinga prozos tekstams. Tai romanas, kuris neveda skaitytojo linijinio siužeto vingiais, bet įtraukia į sudėtingą atminties, traumos ir kalbos labirintą, kuriame kiekvienas daiktas, kiekvienas prisiminimas ir kiekviena pauzė tampa egzistenciškai reikšmingi. Skaitytojas čia nėra vedamas – jis klaidžioja, grįžta, klysta, kartais priverstas sustoti akligatvyje, kuriame nebeįmanoma judėti toliau neperžvelgus to, kas jau buvo praeita.

Iš pirmo žvilgsnio knyga gali pasirodyti kaip meilės istorija, rutuliojama Oranžinės revoliucijos fone. Tačiau ši siužetinė linija yra tik paviršius, savotiška uždanga, po kuria slypi daug sudėtingesni procesai. Zabuzhko kuria ne siužetą, o erdvę – „muziejų“, kuriame eksponuojami ne materialūs objektai, o istorinės patirtys, nutylėtos biografijos, ištrintos traumos. Tai muziejus be stiklo vitrinų, be katalogų, be aiškinamųjų lentelių. Jame nėra maršrutų ir rodyklių. Skaitytojas čia tampa lankytoju, kuris pats priverstas atpažinti, interpretuoti ir susidurti su tuo, kas ilgą laiką buvo paslėpta, išstumta ar laikyta per daug pavojinga, kad būtų įvardyta.

Romano centre esanti žurnalistė Darina – intelektualė, reflektuojanti, nuolat abejojanti – tampa savotiška kolektyvinės atminties mediume. Jos asmeninė patirtis, santykiai, tai, kas įsismelkė į kūną, persipina su Ukrainos XX amžiaus istorija: stalinizmo teroru, karo traumomis, sovietinės sistemos smurtu, nepriklausomybės iliuzijomis ir naujais nusivylimais. Zabuzhko įtikinamai rodo, kaip istorija veikia ne tik per dokumentus ar datas, bet per kūną, per intymumą, per šeimos pasakojimus ir nutylėjimus, per tai, kas nebuvo pasakyta, bet buvo perduota – žvilgsniu, užuomina, nuojauta.

Šis tylėjimo motyvas romane ypač svarbus. Tyla čia nėra ramybė ar susitaikymas – greičiau prievartos forma, istorijos tęsinys kitomis priemonėmis. Tai tyla, kurioje gyvena neišsakyti vardai, neišverktos netektys, neišgėdėtos kaltės. Zabuzhko romane matome, kaip tokia tyla perduodama iš kartos į kartą, kaip ji formuoja ne tik atmintį, bet ir savivoką, gebėjimą mylėti, pasitikėti, kalbėti. Ši tyla tampa savotišku nematomu paveldu, svaresniu už bet kokius materialius reliktus.

Vienas esminių romano motyvų – daiktai. Laiškai, fotografijos, knygos, buitinės smulkmenos veikia kaip atminties talpyklos, kuriose saugomi ne tik prisiminimai, bet ir jų deformacijos. Šie daiktai ne tiek pasakoja, kiek trikdė. Jie provokuoja atmintį, kartais ją suardo, kartais priverčia prisiminti tai, kas buvo sąmoningai užmiršta. Zabuzhko daiktai nėra neutralūs: jie kalba, liudija, kaltina. Per juos autorė nuosekliai formuoja mintį, kad istorija niekada nėra „praeitis“ – ji nuolat grįžta per tai, kas išliko, net jei neteko savo pirminės reikšmės ar buvo perkelta į buitines paraštes.

Svarbu tai, kad „muziejaus“ metafora romane nėra raminanti. Tai ne saugi erdvė, kurioje praeitis būtų sutvarkyta, suklasifikuota ir padėta į lentynas. Priešingai – šis muziejus nuolat byra, eksponatai jame keičia vietas, kartais net tampa pavojingi. Zabuzhko tarytum klausia: ar apskritai įmanoma sukurti muziejų tam, kas dar neužsibaigė, kas vis dar veikia dabartį? Ar pats bandymas „eksponuoti“ traumą jos nesupaprastina, nepaverčia dar vienu patogiu pasakojimu?

Ypatinę vietą romane užima kalbos klausimas. Zabuzhko kalba tanki, daugiasluoksni, prisodrinta kultūrinių, filosofinių, literatūrinių aliuzijų. Tai sąmoningai „nepatogi“ kalba, atsisakanti sklandumo ir lengvo vartojimo. Tokia stilistika atspindi pačią romano temą: trauma negali būti atskleista ar papasakota lengvai. Ji reikalauja lūžių, pasikartojimų, fragmentiškumo, kartais – net pertekliaus. Skaitymas tampa darbu – intelektiniu ir emociniu. Tačiau bū-

tent šis reikalavimas skaitytojui ir yra viena svarbiausių knygos etinių nuorodų: čia neleidžiama „vartoti“ skausmo ar istorijos kaip estetinės patirties.

Romane itin ryški moters perspektyva. Zabuzhko ne tik pasakoja istoriją iš moters pozicijos, bet ir demaskuoja pačią istorijos pasakojimo struktūrą, kuri ilgą laiką buvo patriarchalinė. Kūnas, seksualumas, meilė, motinystė, kūryba čia pateikiami ne kaip privatūs ar antraeiliai dalykai, bet kaip politinės patirties dalys. Moters kūnas tampa vieta, kurioje įsirašo istorinis smurtas, ideologija, nutylėjimai ir baimės, o kartu – ir pasipriešinimo galimybė.

Darinos ir Adriano santykiai atskleidžia, kaip neperdirbta istorinė trauma persikelia į intymią sritį. Meilė čia nėra išsigelbėjimas ar harmonijos pažadas. Priešingai – ji dažnai tampa vieta, kurioje praeities smurtas atgimsta naujomis, subtilesnėmis formomis. Zabuzhko įtaigiai rodo, kad be sąmoningo praeities įvardijimo neįmanoma sukurti lygiaverčių, laisvų santykių nei tarp žmonių, nei tarp piliečių ir valstybės. Intymumas romane tampa ne užuovėja, o dar viena rizikos zona.

Politinė romano dimensija ypač ryški Oranžinės revoliucijos vaizdavime. Autorė vengia patoso ir heroizavimo. Revoliucija čia pateikiama kaip vilties akimirka, bet kartu ir kaip trąpus, laikinas lūžis, kurio nepakanka, jei visuomenė nėra pasirengusi susidurti su savo istorijos šešėliais. Tai priminimas, kad politiniai pokyčiai be atminties darbo lieka paviršiniai, greitai išsikvepiantys.

Svarbus ir pats skaitytojo vaidmuo šiame romane. Zabuzhko neleidžia likti stebėtoju iš šalies. Skaitytojas įtraukiamas į atminties verpetą, verčiamas tapti ne patogiu vartotoju, o atsakingu liudininku. Tai literatūra, kuri rizikuoja – būti per sunki, per ilga, per sudėtinga. Tačiau ši rizika yra sąmoninga ir prasminga.

Tai nėra „patogi“ knyga. Ji gali varginti, gluminti, erzinti savo intelektualiniu tankumu ir emociniu slėgiu. Tačiau būtent šis nepatogumas ir yra jos vertė. Zabuzhko sąmoningai atsisako literatūros kaip pramogos ar pabėgimo. Ji renkasi literatūrą kaip atsakomybę – kalbėti apie tai, kas skauda, kas sudėtinga, kas ilgą laiką buvo nutylėta.

„Užmirštų sekretų muziejus“ – tai romanas apie tai, kas nutinka žmogui ir tautai, kai praeitis lieka neįvardyta, neįprasmintą, nutylėta ir galiausiai užmiršta. Tai knyga apie atminties būtinybę, net jei ji skauda ir trikdanti. Zabuzhko primena, kad užmiršti daiktai niekada nėra neutralūs: jie kaupiasi, tyliai laukia, kol vėl prabils. Ir dažniausiai – pačiu netikčiausiu, bet skaudžiausiu būdu. Šiame kontekste Zabuzhko romanas įdomus ir tuo, kaip jis išsiskiria platesniame šiuolaikinės Ukrainos literatūros lauke. Nors atminties, traumos ir istorinio smurto temos Ukrainos literatūroje nėra naujos, „Užmirštų sekretų muziejus“ jas artikuliuoja ypatingu – intelektualiai radikaliu ir estetiškai rizikingu – būdu. Palyginti su Jurijumi Andruchovyčiumi, kurio prozoje istorinė patirtis dažnai perleidžiama per ironiją, groteską ir postmodernų žaidimą, Zabuzhko renkasi priešingą strategiją: ji atsisako distancijos, humoro

Oksana Zabuzhko. Užmirštų sekretų muziejus. – Vilnius, Alma littera, 2023

ir lengvumo. Ten, kur Andruchovyčius dekonstruoja imperinį palikimą per karnavalą ir parodiją, Zabuzhko jį ardo per skausmo intensyvumą.

Serhijaus Žadano tekstuose trauma dažnai atskleidžia per socialinį peizažą – per miestų griuvėsius, per marginalizuotus balsus, per kasdienybės šurkštumą. Žadano kalba tiesi, nervinga, kartais brutaloka, jo herojai dažnai stovi istorijos ribose. Zabuzhko, priešingai, koncentruojasi į intelektualų, reflektuojantį subjektą, kuris pats suvokia save kaip istorijos produktą ir kartu – jos įkaitą. Jei Žadanui svarbu parodyti, kaip istorija laužo žmones iš išorės, tai Zabuzhko rodo, kaip ji įsikuria viduje: mąstymo struktūrose, kalboje, meilės modeliuose.

Lyginant su Tarasu Prochasku ar vadinamąja „stanislavų fenomeno“ linija, kur vyrauja lėtas, meditacinis laikas, dėmesys buičiai ir kasdienybės mikroįvykiams, Zabuzhko tekstas atrodo sąmoningai perkrautas, net agresyvus. Ji neleidžia nei sau, nei skaitytojui ilsėtis. Ten, kur Prochasko renkasi tylą kaip egzistencinę poziciją, Zabuzhko tyla tampa problema, kurią būtina išardyti, demaskuoti ir įvardyti. Tyla jos romane nėra estetiškas pasirinkimas – tai istorinės prievartos simptomai.

Artimesnių sąlyčio taškų galima rasti su Marijos Matios ar Oksanos Liaturnos tekstais, kuriuose taip pat svarbi moters patirtis ir istorinės atminties sankirta. Vis dėlto Zabuzhko eina toliau – ji ne tik pasakoja moters istoriją istorijos fone, bet ir kritikuoja pačią pasakojimo galimybę. Ji nuolat reflektuoja, kaip kalbėti apie traumą ne ją supaprastinant, ne paverčiant simboliniu kapitalu ar moraliniu šantažu. Šis savirefleksyvumas išskiria Zabuzhko iš daugelio kitų autorių, kurių tekstuose istorinė patirtis lieka labiau reprezentuojama nei analizuojama.

Nukelta į 8 psl.

Lietuvos regionų kultūros leidiniai

Atkelta iš 6 psl.

Tai buvo neįprasta, įdomu, visai naujas formatas. Savotišku puikaus starto, teisingai pasirinktos krypties patvirtinimu tapo Ritos Bočiulytės kuruota paroda „Durys“, vykusi 1997 m. uostamiesčio Parodų rūmuose. Galima drąsiai teigti, kad tai buvo viena pirmųjų konceptualių parodų Klaipėdoje.

Per keliolika priedo leidimo metų tapo lyg ir savaime suprantama, kad paskutinį mėnesio ketvirtadienį kartu su Klaipėda gausi ir „Duris“, kuriose bus visa informacija apie tai, kas vyko, vyksta ir vyks uostamiesčio kultūros ir meno padangėje, kuriose rasi ir parodų recenzijų, ir spektaklių aptarimų, greitų aktualijų ir gilesnių miesto kultūros gyvenimo įžvalgų.

Gavę 2014 m. sausio 30 d. dienraščio „Klaipėda“ numerį, uostamiesčio kultūros ir meno žmonės vietoj įprasto meninio priedo „Durys“ rado mėnesinį kultūros ir meno žurnalą „Durys“ – su santūriu grafiko Mindaugo Petrulio viršeliu, bet viduje spalvingą, gausiai iliustruotą, net 68 puslapių, išsamų ir, kaip visada, įdomų. Išsilaikęs 20 metų, pastarąjį dešimtmetį gaudamas Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondo ir Klaipėdos miesto savivaldybės dalinį finansavimą, nekomercinis meno leidinys su brendo kokybiškai naujam etapui.

Sunku keliais žodžiais nusakyti jo reikšmę ir įtaką Klaipėdos (ir Vakarų Lietuvos regiono) kultūros ir meno gyvenimui. Viena neabejotina – „Durys“ svariai prisidėjo ir toliau prisidės prie kultūros gyvenimo mieste palaikymo ir sklaidos, žurnalas reikalingas tiems, kurie jaučia gyvybinį poreikį kurti, mąstyti, analizuoti ir vertinti. Tik leidėjų atkaklumas ir užsispyrimas, tikėjimas, kad kultūra yra visų mūsų ir valstybės egzistavimo pagrindas, per tuos du dešimtmečius permainingų metų padėjo leidiniui išlikti, nesunykti ir nesumulkėti.

Kultūros ir meno žurnalas „Durys“ kas mėnesį profesionaliai apžvelgia ir įvertina ryškiausius Klaipėdos kultūros įvykius, skirdamas dėmesį muzikai, teatrui, dailei, kinui, šokiui ir kitiems menams, pristato iš

kiliausius miesto bei šalies menininkus, verčia pamirštus miesto istorijos puslapius. Žurnalas labai reikalingas, nes Klaipėdos kultūros įvykių ir asmenybių dažnai „nepastebi“ šalies kultūriniai leidiniai“.

Štai ką yra rašiusi Loreta Jona- vičienė, muzikė, Klaipėdos Stasio Šimkaus konservatorijos direktorė: „Kultūros ir meno žurnalas ‘Durys’ nuo pirmo numerio tapo vienu iš reikšmingiausių ir vertingiausių kultūrinių reiškinių mano gyvenime. Dabartiniame vartotojiškame pasaulyje, kuriame klesti vadinamoji ‘mirties kultūra’ ir beprotiški tempai, išprususiam, kultūringam inteligentui ar net aristokratui be tokio leidinio gyvenimo kasdienybė pajūryje būtų nepilnavertė ir skurdi. Žurnalo redaktorė Rita Bočiulytė bei jos komanda labai profesionaliai ir su nuširdžiu atsidavimu vykdo uostamiesčio viso kultūrinio gyvenimo taip reikalingą dokumentavimo funkciją, kuri turi nenuginčijamą išliekamąją vertę. Visada be galo laukiu naujojo žurnalo pasirodymo, kuriame atsispindi patys svarbiausi, unikalūs ir reikšmingiausi Klaipėdos kultūriniai bei meniniai reiškiniai, projektai, parodos, spektakliai ir koncertai. Be galo malonu paskaityti dar negirdėtus literatūrinius opusus, išgirsti menininkų atvirus prisipažinimus, įsigilinti į intelektualių filosofinių pamąstymų gelmes ir nors mintimis padiskutuoti su jais. Šio žurnalo skaitymas man tapo šeštadienio ryto malonių ritualu, kai su kavos puodeliu vėl įsirangai į šiltą guolį ir, vos tik atskleidęs pirmą puslapį, atveri duris į nuostabų meno pasaulį...“

„Durys“ jau turi įvairaus amžiaus prenumeratorių ne tik Klaipėdoje, bet ir Palangoje, Šilutėje ir net Širvintose. Jau dabar „Durys“ dairo- si ne tik po Klaipėdos, bet ir po Palangos, Neringos, Plungės kultūrinį gyvenimą, ieškodamos jo reiškinių, o radę paskleidžia žinią. Telšiai ir Šilutė žurnalą taip pat domina, tik jam išibėgėjus reikia šiek tiek laiko sustiprėti, kad apglėbtų dar plačiau. „Durys“ atviros iniciatyvoms, kaip tai padaryti kuo geriau ir greičiau.

Tęsinys kitame numeryje

Zapkaus-Piliakalnio žūties liudijimai

Atkelta iš 3 psl.

... Nuo mūsų kautynių su čekistais vietos iki Kaišiadorių buvo 6-7 km. Susišaudymui prasidėjus, leitenantas Aleksandras Zapkus-Piliakalnis su grupe vyrų užėmė gana patogią aukštumą į dešinę nuo manęs. Jis buvo atklydęs į mūsų kraštus nuo Žemaitijos, tada turėjo apie 30 metų, buvęs vidutinio ūgio, augino barzdą.

Tad kilo mintis užimti tą sodybą, kurią bandė užgrobti ir rusų kareiviai. Dešiniu sparnu su vyrais puoliau į priekį, su mumis buvo ir Piliakalnis. Priešas atidengė tokią intensyvią ugnį, kad dauguma vyrų pradėjo trauktis.

Man baigėsi šoviniai, bet man pasisekė prisišaukti besitraukiantį kulkosvaidininką su bendražygiu. Jie man perdavė diską su šoviniais, tad gyniausi ir leido besitraukiantis kiek nutolti. Likau vienas, mane atakavo rusų kareiviai, man vėl baigiasi šoviniai... Priekyje manęs, ant kalnelio gulėdamas leido serijas Piliakalnis, už jo gulėjo sužeistas Julius Junaitis-Vanagas ir šaukėsi pagalbos. Pasistatė kulkosvaidį P. Klimavičius-Uosis, šalia jo įsitaisiau ir aš. Atidengėme ugnį į sodyboje buvusius ir mus atakuojančius rusų kareivius, į kelis jų pataikėme...

Kai pakilau, Vanago jau nebuvo, pamaniau, kad jis sugebėjo iš mūšio lauko pasitraukti. Tik Piliakalnis gulėjo ant kalnelio, toje pačioje vietoje. Atėjęs prie jo pamačiau, kad jis sužeistas ir nematydamas išeities, nusišovė.

Vilnius ir vilniečiai fotografijose: vakar ir šiandien

Atkelta iš 4 psl.

◆◆◆

Eksponuojamosios šių dienų fotografijos pratėsia Zacharchyko darbus skirtingais aspektais. Dovilė Dagienė fotografuoja Saulę (nors jos nuotraukos – ne mokslinis tyrimas, labiau meniniai išpūdžiai). Jos darbų paroda įvardinta „Čia, tada, ten dabar: vieta – Vilnius“. Nuotraukose saulė blyksi tai pro medžių šakas, tai už pastatų ir pan.

Mindaugas Meškauskas tuo tarpu pratėsia XIX a. fotografavimo tradiciją, pasitelkdamas modifikuotą šlapijo kolodijaus technologiją. Priešingai nei Zacharchykas, neturėjęs studijos, Meškauskas būtent studijoje sukūrė gausią portretų galeriją, pristato

mą parodoje „Aš esu vilnietis“. Dauguma jo fotografuotų žmonių – kultūros, meno atstovai: štai Audronė Girdzijauskaitė, Ramutė Rachlevičiūtė, štai Jacovskių šeimos nariai... Tai tarsi tyrimas, siekiant apmąstyti, kada Vilniuje gyvenantis žmogus yra vilnietis – ar gali juo vadintis dešimtmečius čia pragyvenęs „atvykėlis“? Gimimo vietos po nuotraukomis nurodytos, ir tai ne visada Vilnius, pavyzdžiui, regėjome ir mūsų gido Junevičiaus portretą: gimęs Kaune... Parodoje eksponuojama ir Meškausko naudojama „senovinė“ fotografavimo technika su glausta informacija apie ją.

Parodos veiks iki kovo 8 d., tad susidomėjusiems reiktų paskubėti Vilniaus paveikslų galerijoje apsilankyti.

„Užmirštų sekretų muziejus“

Atkelta iš 7 psl.

Svarbu ir tai, kad Zabuzhko romanas išplečia Ukrainos literatūros ribas tarptautiniame kontekste. Jos tekstas sąmoningai įsirašo į platesnę Vidurio ir Rytų Europos atminties literatūros tradiciją – nuo Czesławo Miłoszo iki Imre Kertészo – tačiau kartu išlieka giliai lokalus. Skirtingai nei kai kurie autoriai, linkę universalizuoti patirtį, Zabuzhko nuolat pabrėžia konkrečią istorinę ir kultūrinę Ukrainos situaciją, atsisakydama ją „ištirpdyti“ bendroje postsovietinėje schemoje.

Šiame kontekste „Užmirštų sekretų muziejus“ gali būti skaitomas kaip savotiškas lūžio taškas: romanas, kuris reikalauja iš Ukrainos literatūros ne tik kalbėti apie traumą, bet ir permąstyti savo pačios kalbą, savo pa-

sakojimo strategijas ir atsakomybę. Zabuzhko siūlo literatūrą kaip vietą, kurioje ne tik prisimenama, bet ir rizikuojama – prarasti skaitytoją, komfortą, net „mėgstamo autoriaus“ statusą.

Todėl šis romanas ne vien lietuvių skaitytojui išlieka aktualus ne tik kaip konkretaus istorinio momento liudijimas, bet ir kaip nuolatinis iššūkis pačiai literatūrai. Jis primena, kad atmintis nėra nei stabilus archyvas, nei muziejus. Ji veikiau primena labirintą, kuriame kiekvienas žingsnis gali vesti ne tik į praeitį, bet ir į dar neišgyventą ateities skausmą. Ir būtent ši rizika – kalbėti, prisiminti, neapeiti – daro Oksanos Zabuzhko „Užmirštų sekretų muziejų“ vienu svarbiausių Ukrainos literatūros tekstų pastarųjų dešimtmečių kontekste.

DONATAS INIS

VIETOS DVASIA

/SKIRTA
LIETUVOS
PARTIZANAMS/

KRISTAUS PRISIKĖLIMO BAZILIKA

2026 m. vasario 8 d. 12 val.

LIETUVIŲ LIAUDIES DAINAS ATLIKS
GABIJA SODAITYTĖ-ALDAKAUSKIENĖ